

NAJGORI OBLICI DEČJEG RADA U SRBIJI I IZVEŠTAVANJE MEDIJA*

Dr Ivana Stevanović, viši naučni saradnik
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija

Autorka u radu analizira kako i u kojoj meri mediji u Srbiji izveštavaju o zloupotrebi dečjeg rada, prevashodno o njegovim najgorim oblicima. Navedeno je važno zbog značajne uloge medija u formirajuju javnog mnjenja o deci i pojavi zloupotrebe dečjeg rada. Rad sadrži i analizu normativnog okvira u Republici Srbiji relevantnog za zaštitu dece od zloupotrebe dečjeg rada i načina kako mediji o tome izveštavaju. Fokus rada je na prikazu kvantitativne i kvalitativne analize sadržaja medijskih objava o zloupotrebi dečjeg rada, tj. najgorih oblika dečjeg rada.

KLJUČNE REČI: najgori oblici dečjeg rada / prepoznavanje pojave / izveštavanje / mediji

UVOD

Istraživanja koliko i na koji način mediji izveštavaju o pojavi zloupotrebe dečjeg rada u Srbiji, odnosno njegovim najgorim oblicima, od značaja su za utvrđivanje mehanizama na koji način se formira i javnog mnjenja o ovim pojavama. Inače, osnovna uloga medija je plasiranje medijskih sadržaja pomoću video zapisa, fotografije, zvuka i teksta čime se prenose urednički oblikovane informacije, ideje i mišljenja, kao i drugi sadržaji namenjeni javnoj distribuciji i neodređenom broju korisnika. Takve informacije bi trebalo da se plasiraju na način da se pravila novinarske profesije primenjuju uz puno poštovanje prava građana da budu istinito, potpuno i blagovremeno informisani o pitanjima od javnog značaja. Razvoj novih medija je u velikoj meri promenio tradicionalni jednosmerni sistem plasiranja informacija. Korenite promene doživeli su i sami tradicionalni mediji (TV, radio i print) koji su i sami uveli svoja on-line izdanja, ali i razvili dvosmernu komunikaciju sa publikom posredstvom društvenih mreža. Sa druge strane, građani su postali ne samo aktivni činilac javne komunikacije, već su društvene mreže omogućile da svaki čovek postane "medij" (iznošenje ličnih stavova na društvenim mrežama, pisanje blogova, kreiranje foto i video sadržaja i njihovo objavljivanje na instagramu, youtube kanalu i sl). Komunikacija je postala daleko brža, ali je i njena kontrola u značajnoj meri onemogućena.

* Rad je nastao kao rezultat na projektu broj 47011 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

"Svetsko istraživanje medijske slike različitih društvenih grupa koje se između ostalog odnosi i na decu "Kulturni indikatori", Džordža Gerbnera ukazuje da mediji ne samo da odražavaju, nego i umnogome održavaju, postojeću strukturu društvene moći. Nalazi ovog tridesetogodišnjeg istraživanja ukazuju na to da je slika sveta prikazana na televiziji nepotpuna i neobjektivna, na način da odslikava društvenu hijerarhiju, kao i relativni značaj različitih društvenih grupa što otvara vrata manipulacijama i zloupotrebama" (Korać & Vranješević, 2001, str. 7-87). Ovome bi se moglo dodati da se, sa razvojem novih medija, izazovi multiplikuju.

Imajući u vidu interes deteta, ključno pitanje u vezi s ulogom medija jeste njihov uticaj na javno mnjenje tj. na one koji donose odluke o deci – roditelje, odrasle koji se neposredno bave decom, donosioce odluka i institucije. Formulisanje i ostvarivanje državne politike prema deci najčešće se odvija uz konsultacije sa stručnjacima. Međutim postavljanje prioriteta i način na koji se deca pa i pojava zloupotrebe dečjeg rada u jednoj državi stavlja na društveni i politički dnevni red zavisi od javnog mnjenja, a ono se u najvećoj meri formira pod uticajem medija. Stoga je značaj uloge medija u formiranju javnog mnjenja i njihov uticaj na postavljanje društvenih prioriteta, pa i u pogledu pitanja zloupotrebe dečjeg rada, izuzetno velik. Dejl Kankl i Stejsi Smit povodom toga ističu: "Način na koji se u jednoj državi shvata detinjstvo, kako se opaža ili stereotipizira ponašanje mladih, kako se tretiraju deca – u pogledu zakona koji treba da ih štite i politike koja treba da im ide u korist - zavise od toga kako decu vide njeni građani. Sve je ovo svakako pod uticajem saznanja koje ljudi imaju o deci, a jedan od osnovnih izvora tih saznanja čine upravo mediji" (Kunkel & Smith, 1999, str. 79).

Imajući navedeno u vidu osnovni cilj ovog rada je analiza kako i u kojoj meri mediji u Srbiji izveštavaju o zloupotrebi dečjeg rada, prevashodno o njegovim najgorim oblicima, a što je od značaja za analizu uloge medija u formiranju javnog mnjenja o deci i pojavi zloupotrebe dečjeg rada. Za potrebe ovog rada analizirani su prikupljeni sadržaji medijskih objava vezanih za zloupotrebu dečjeg rada u Republici Srbiji u periodu od 1. oktobra 2015. do 30. septembra 2016. godine uz podršku Agencije "Kliping" iz Beograda, a koji predstavljaju deo šire Studije izrađene za potrebe Međunarodne organizacije rada u okviru Projekat "Angažovanje i podrška na nacionalnom nivou smanjenju pojave dečjeg rada" (CLEAR Projekat) pod nazivom: "Izveštavanje medija o zloupotrebi dečjeg rada u Republici Srbiji".¹ Analiza dobijenih podataka doprinosi i formiranja zaključaka, odnosno definisanju određenih preporuka na koji način je moguće unaprediti izveštavanje medija o najgorim oblicima dečjeg rada.

POJMOVNO ODREĐENJE – DEČJI RAD, ZLOUPOTREBA DEČJEG RADA I NAJGORI OBLICI DEČJEG RADA

Dečji rad može biti takav da predstavlja zloupotrebu i eksploraciju deteta, ali ne uvek i u svim situacijama. Uzrast, zdravstveno stanje deteta, vrsta poslova, okolnosti pod kojima se on odvija i otežano ili onemogućeno obrazovanje opredeliće nas da li je reč o dozvoljenom/korisnom radu deteta ili je u pitanju zloupotreba dečjeg rada. Tako se u

¹Studija: "Izveštavanje medija o zloupotrebi dečjeg rada u Republici Srbiji", u trenutku pisanja ovog rada još uvek nije bila objavljena u štampanom obliku. Autorka rada je, pored Sladane Vorkapić konsultantkinje na pomenutom projektu, Milene Golić, direktorka Centra za prava deteta i Bojane Lekić urednice i novinarke sa višegodišnjim iskustvom u oblasti istraživačkog novinarstva, doprinela i formulisanju zaključaka i preporuka navedenih u Studiji, baziranih na principima poštovanju prava deteta, njegovog integriteta i dostojanstva.

engleskom jeziku pravi razlike između pojmoveva *child labor* i *child work*, pri čemu *child labor* označava rad koji je štetan za zdravlje, mentalni i fizički razvoj deteta tj. neadekvatan interesu, uzrasnim i razvojnim potrebama deteta, a *child work* se koristi za tzv. dozvoljen/koristan rad deteta. Srpski jezik ne pravi terminološku razliku između pojmoveva dozvoljen dečji rad i zloupotrebe dečjeg rada na ovaj način. Iz ovog razloga je neophodno uvek insistirati na preciznom izražavanju kada je reč o pojavi zloupotrebe dečjeg rada, odnosno njegovim najgorim oblicima.

Imajući navedeno u vidu, angažovanje dece (*child work*) koje se odvija u skladu sa najboljim interesom deteta i u okviru zakona, ne smatra zloupotrebom dečjeg. U skoro svim državama u svetu, smatra se da dete može da zasnuje radni odnos sa 14, 15 ili 16 godina. Ovaj uzrast se najčešće poklapa sa završetkom osnovnog školovanja ili nekom vrstom stručnog osposobljavanja deteta, što inače preporučuje i međunarodno pravo. U zemljama u kojima postoji odgovarajuća briga o pravima deteta, čak se i uz uzrast od, na primer 15 – 18 godina, propisuju posebna ograničenja u radu, odnosno zabrane u odnosu na noćni rad, rad sa opasnim hemikalijama i slično. Međutim, problemi nastaju tamo где deca od veoma ranog uzrasta rade pod izuzetno teškim uslovima, uz minimalnu ili nikakvu naknadu jer tada dolazi do zloupotrebe dečjeg rada.

Termin *zloupotreba dečjeg rada* ukazuje na onaj rad koji, po svojoj prirodi i načinu na koji se vrši, šteti dobrobiti deteta, zloupotrebjava i eksplatiše dete i sprečava ili otežava obrazovanje, razvoj i budući život deteta. Ovaj rad može biti plaćen ili neplaćen, može se odvijati na tržištu ili van njega, može biti u formi redovnih ili povremenih poslova (Videti šire: Vujović, Dejanović, Jovanović, Pejaković, Petrović, 2006). Zloupotreba dečjeg rada, odgovara onom radu koji je mentalno, psihički, socijalno i moralno opasan i štetan za dete i koji utiče na školovanje deteta tako što: onemogućava dete da pohađa školu; obavezuje dete da napusti školu pre vremena; prinuduje dete da pohađa školu pod izuzetno teškim uslovima (Vorkapić, 2002, str. 3-5).

Prema Konvenciji Međunarodne organizacije rada (u daljem tekstu: MOR) broj 182 o najgorim oblicima dečjeg rada (1999)², izraz najgori oblici dečjeg rada, obuhvata:

(a) sve oblike ropstva ili običaja sličnih ropstvu, kao što su prodaja i krijumčarenje dece, dužničko ropstvo i kmetstvo i prinudni ili obavezni rad, uključujući prinudno ili obavezno regrutovanje dece za učešće u oružanim sukobima;

(b) korišćenje, nabavljanje ili nuđenje deteta radi prostitucije, proizvodnje pornografije ili za pornografske predstave;

(c) korišćenje, nabavljanje ili nuđenje deteta za nedozvoljene aktivnosti, naročito za proizvodnju i krijumčarenje droge onako kako su definisane relevantnim međunarodnim ugovorima;

(d) rad koji je, po svojoj prirodi ili okolnostima u kojima se obavlja, verovatno štetan po zdravlje, bezbednost ili moral dece.

Važno je napomenuti da se ovaj međunarodni dokument odnosi na sve osobe mlađe od 18 godina. Ovde treba imati u vidu tačku (d) koja upućuje da je opasni dečji rad, rad u opasnim i štetnim uslovima koji može rezultirati smrću deteta ili povredom, ili bolešću (često trajnom), kao posledica loših bezbednosnih i zdravstvenih standarda i poslovnih aranžmana. Država članica ima obavezu da utvrdi koji je to rad svojim nacionalnim

² http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312327:NO

zakonima ili propisima ili ih utvrđuje njen nadležan organ, posle konsultacija sa organizacijama zainteresovanih poslodavaca i radnika, uzimajući u obzir relevantne međunarodne standarde, naročito Preporuku MOR broj 190 o zabrani i hitnoj akciji za ukidanje najgorih oblika dečijeg rada (1999). Nadležni organ, posle konsultacija sa organizacijama zainteresovanih poslodavaca i radnika, identificuje gde postoje tako utvrđene vrste poslova. Spisak vrsta utvrđenih poslova periodično se ispituje i revidira prema potrebi, u konsultaciji sa organizacijama zainteresovanih poslodavaca i radnika.

Pored konvencija donetih pod okriljem Međunarodne organizacije rada, postoje i drugi međunarodni dokumenti, koji regulišu pitanja vezana za dečji rad, tj. za zloupotrebu dečjeg rada. Za potrebe ove studije na ovom mestu izdvajamo najautoritativniji međunarodni dokument u oblasti prava deteta kojim se garantuje između ostalog i zaštita deteta od eksploracije i zloupotrebe dečjeg rada. Ratifikacijom *Konvencije o pravima deteta* (u daljem tekstu: Konvencija)³ zemlje ugovornice su se, između ostalog, obavezale da svako dete zaštite od eksploracije i od obavljanja bilo kog posla koji bi mogao da bude opasan po život i zdravlje deteta, odnosno koji predstavlja ugrožavanje i/ili povredu njegovog fizičkog, emotivnog i seksualnog integriteta. Potvrđivanjem *Konvencije o pravima deteta* naša zemlja je preuzela obavezu da preduzima mere u cilju sprečavanja radne eksploracije deteta. Konvencija obavezuje države ugovornice da, u skladu sa važećim međunarodnim propisima u oblasti rada, utvrde minimalnu starost za zapošljavanje, regulišu radno vreme i uslove rada i predvide odgovarajuće sankcije za nepoštovanje ovih odredaba. Posebnim članom *Konvencije* zabranjuje se iskorišćavanje dečjeg rada u smislu obaveze države da: "prizna pravo deteta da bude zaštićeno od ekonomskog iskorišćavanja i od obavljanja bilo kog posla koji bi mogao da bude opasan ili bi ometao školovanje deteta ili bi bio štetan po zdravlje deteta ili za fizički, duševni, moralni ili društveni razvoj deteta" (član 32. *Konvencije*). Da bi se navedeno pravo ostvarilo države ugovornice su obavezne da preduzmu sve pravne, administrativne, društvene i obrazovne mere, a posebno da:

- obezbede minimalnu starosnu granicu za zapošljavanje;
- obezbede odgovarajuće regulisanje vremena i uslova zapošljavanja, kao i;
- odgovarajuće kazne ili druge sankcije da bi se osigurala efikasna primena prava deteta da bude zaštićeno od ekonomskog iskorišćavanja.

Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji (u daljem tekstu: *Protokol*) obavezuje države ugovornice, da pored ostalog preduzmu mere kako bi obezbedile odgovarajuću obuku, posebno pravnu i psihološku, za lica koja rade sa žrtvama nezakonitih radnji zabranjenih prema ovom *Protokolu* i usvoje mere kako bi zaštitele bezbednost i integritet lica i/ili organizacija uključenih u sprečavanje i/ili zaštitu i rehabilitaciju žrtava takvih nezakonitih radnji.

Generalna skupština Ujedinjenih Nacija usvojila je 19. decembra 2011. godine *treći Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o postupku po pritužbi*. Postupak po pritužbi omogućava pojedincu, grupi pojedinaca ili njihovim predstavnicima, koji tvrde da su žrtve povrede prava koje je učinila ugovornica Konvencije, da pritužbu podnesu Komitetu za prava deteta, a pod uslovom da je država ugovornica prihvatiла postupak, kao i da su podnosioci pritužbe iscrpeli sve raspoložive domaće pravne lekove.

³ Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta, Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, br 15/90 i "Sl.list SRJ-Međunarodni ugovori" br. 4/96 i 2/97

JEDINSTVENA DEFINICIJA ZLOUPOTREBE DEČJEG RADA I NORMATIVNI OKVIR U SRBIJI OD ZNAČAJA ZA RAZUMEVANJE PREDMETA RADA

Jedinstvenu definiciju zloupotrebe dečjeg rada normativni okvir u Srbiji ne poznaje. "Najgori oblici dečjeg rada" inkriminisani su određenim krivičnim delima sadržanim u *Krivičnom zakoniku*⁴ poput: "zapanjanje i zlostavljanje maloletnog lica", "posredovanje u vršenju prostitucije", "pikazivanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnih lica za pornografiju", "iskorišćavanje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnom licu", "trgovina ljudima, itd. Najnovije izmene krivičnog zakonodavstva po prvi put jasno sadrže i definiciju pojma iskorišćavanje dece u pornografske svrhe (dečja pornografija). Pored nepostojanja jedinstvene definicije zloupotrebe dečjeg rada nije definisan ni pojam prosjačenja maloletnih lica tako da se prosjačenje maloletnika (dece od 14 do 18 godine) tretira na isti način kao prosjačenje odraslih i podleže prekršajnoj odgovornosti.

Jedina eksplicitna odredba *Porodičnog zakona*⁵ koja izričito zabranjuje zloupotrebu dečjeg rada sadržana je u sledećoj formulaciji: "ako roditelj izrabljuje dete sileći ga na preterani rad, ili na rad koji ugrožava moral, zdravlje ili obrazovanje deteta odnosno na rad koji je zabranjen zakonom" može se definisati kao zloupotreba prava ili grubo zanemarivanje dužnosti iz sadržine roditeljskog prava i biti osnov lišenja roditeljskog prava.

*Zakon o radu*⁶ pored određenja da dete koje je navršilo 15 godina života može da zasnuje radni odnos samo uz saglasnost roditelja, usvojitelja ili staratelja i to ako takav rad ne ugrožava njegovo zdravlje, moral i obrazovanje, odnosno ako takav rad nije zabranjen zakonom sadrži zabranu da takav zaposleni ne može da radi na naročito teškim poslovima. Pod naročito teškim poslovima Zakon o radu podrazumeva one koji bi na osnovu nalaza nadležnog zdravstvenog organa, mogli štetno i sa povećanim rizikom da utiču na njegovo zdravlje i život, a imajući u obzir njegove psihofizičke sposobnosti.

*Zakonom o javnom informisanju i medijima*⁷ predviđeno je da se maloletnik ne sme učiniti prepoznatljivim u informaciji koja može da povredi njegovo pravo ili interes. Objavljivanje informacija iz privatnog života uslovljeno je saglasnošću lica. U slučaju maloletnika u pitanju je saglasnost roditelja, ali i saglasnost maloletnog lica određenog uzrasta. Ova starosna granica, nije definisana zakonom pa se može uzeti da je to 16 godina jer dete od 16 godina može dati saglasnost za objavljivanje informacije za svog pokojnog roditelja, sledstveno i za sebe, osim ako bi objavljivanje bilo u suprotnosti sa najboljim interesom deteta. Zakonom je kao izuzetak kada informacija o privatnom životu može biti objavljena bez saglasnosti lica, predviđena situacija kada je javni interes za njeno objavljivanje pretežnji u odnosu na interes lica o kojem se objavljuje informacija. Ovo je norma koju moramo sagledati u kontekstu pravila iz drugih relevantnih zakona da bismo razumeli njen domet.

⁴ Krivični zakonik, Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 -ispr., 107/2005 ispr.72/2009 111/2009 121/2012 104/2013 108/2014 i 94/2016

⁵ Porodični zakon, "Službeni glasnik RS" br 18/2005, 72/2011-i dr. zakon, 6/2015

⁶ Zakon o radu, Službeni glasnik RS" br 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 - odluka US.

⁷ <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2014/2511-14Lat.pdf>

*Zakonik o krivičnom postupku*⁸ kao pravilo predviđa da su glavni pretresi javni (interes javnosti da ima informaciju je pretežniji u odnosu na pravo na privatnost lica koje se nađe u postupku). Ipak, ovo pravilo ne važi kada se u postupku kao oštećeno lice ili učinilac krivičnog dela nađe maloletno lice jer zakon predviđa mogućnost isključenja javnosti radi zaštite maloletnog lica. Takođe, *Zakon o parničnom postupku*⁹ bazira ovaj postupak na načelu javnosti. Javnost se može isključiti samo kada je to predviđeno zakonom. Jedan od razloga koji daju ovu mogućnost je zaštita privatnosti i zaštita interesa maloletnih lica. Dalje, *Porodični zakon* u potpunosti isključuje javnost u sporovima koji se tiču porodično pravnih odnosa, a u koje spada i postupak za zaštitu prava deteta. Dakle, zakoni opet određuju da je interes maloletnog lica da mu privatnost bude zaštićena pretežniji od interesa javnosti da ima informaciju.

*Pravilnik o zaštiti prava maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga*¹⁰ se bavi zaštitom maloletnika od informacija koje mogu biti štetne za njih. Pravilnik uređuje i pitanja „...u vezi sa učešćem maloletnika u programu i objavljivanjem informacija koje se neposredno ili posredno odnose na maloletnika...“ (čl. 1) Član 3. Pravilnika obavezuje pružaoca medijske usluge da se rukovodi najboljim interesom maloletnika prilikom učešća maloletnika u sadržaju odnosno objavljivanja informacija o maloletniku ili njegovoj porodici. Član 20. Pravilnika definiše dečji program (uzrast do 12 godina) i programe namenjene maloletnicima (uzrast od 12 do 18 godina).

*Kodeks novinara Srbije*¹¹ definiše profesionalne i etičke standarde rada novinara. U skladu sa kodeksom mediji su dužni da interes javnosti za potpunim, blagovremenim i istinitim informisanjem stave iznad svih drugih interesa. Međutim, *Zakon o javnom informisanju i medijima određuju da je interes maloletnog lica da mu privatnost bude zaštićena pretežniji od interesa javnosti da ima informaciju*. Stoga je na ovom mestu važno ovo još jednom podvući. Kodeks sadrži posebne odredbe koje se odnose na zaštitu prava i dostojanstva dece. Novinaru je zabranjeno da koristi neprimerene, uznenimiravajuće, pornografske i sve druge sadržaje koji mogu imati štetan uticaj na decu. Prema kodeksu maloletnici se, po pravilu, mogu intervjuisati jedino u prisustvu ili uz saglasnost roditelja odnosno staratelja. Novinar je obavezan da osigura da dete ne bude ugroženo ili izloženo riziku zbog objavljivanja njegovog imena, fotografije ili snimka sa njegovim likom, kućom, zajednicom u kojoj živi ili prepoznatljivom okolinom. Kodeksom su definisane i Smernice koje bliže određuju rad novinara u skladu sa kodeksom. Tako smernice ukazuju da predstavnici državnih i javnih institucija koje se bave zaštitom dece ponekad nisu svesni uticaja medija i načina njihovog rada. Podaci koje zbog toga pružaju novinarama često podrazumevaju otkrivanje identiteta maloletnika. Novinar ne sme da zloupotrebi njihovu dobromernost ili neznanje. Informacije dobijene od lekara, socijalnih radnika, vaspitača, i tako dalje, a koje direktno ili indirektno upućuju na identitet maloletnika, ne smeju da budu objavljenе. Sve odluke o tome da li je prekršen Kodeks novinara Srbije donosi Komisija za žalbe Saveta za medije. Ako Komisija za žalbe odluči da je došlo do povrede novinarskog kodeksa medij koji je objavio sporni sadržaj mora da objavi odluku Komisije.

⁸ Zakonik o krivičnom postupku, "Službeni glasnik" RS br 71/2011...55/2014

⁹ Zakon o parničnom postupku, "Službeni glasnik" RS 72/2011... 55/2014

¹⁰<http://rem.rs/uploads/files/Pravilnici/6075-Pravilnik%20o%20zaštiti%20maloletnika%20u%20oblasti%20pruzanja%20medijskih%20usluga%20za%20sajt.pdf>

¹¹ <http://www.savetzastampu.rs/cirilica/kodeks-novinara-srbije>

Kodeks je zajednički dokument oba udruženja novinara. Kodeks novinara Srbije usvojili su 2006. godine Nezavisno udruženje novinara Srbije i Udruženje novinara Srbije. Novinarska udruženja su 2013. godine dopunila Kodeks odredbama o sprečavanju korupcije i sukobu interesa.

Zaključak koji nedvosmisleno možemo da izvedemo iz prikazanog je da su granice prava javnosti da bude informisana omeđene pravom i interesom maloletnog lica da informacije o njemu ne dospeju u javnost. Pravni poredak pravima i interesima maloletnog lica daju *apsolutni primat*, odnosno pravo maloletnog lica na zaštitu privatnosti je u pravnom sistemu Republike Srbije jače pravo od prava javnosti da bude informisana.

KAKO I U KOJOJ MERI MEDIJI IZVEŠTAVAJU O ZLOUPOTREBI DEČJEG RADA U SRBIJI - REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Kao što smo već ukazali za definisanje predmeta i cilja ovog rada od značaja su bili rezultati istraživanja prikupljenih sadržaja medijskih objava vezanih za zloupotrebu dečjeg rada u Republici Srbiji u periodu od 1. oktobra 2015. do 30. septembra 2016. godine od strane Agencije "Kliping" iz Beograda, a koji predstavljaju deo šire Studije izrađene za potrebe Međunarodne organizacije rada u okviru Projekat "Angažovanje i podrška na nacionalnom nivou smanjenju pojave dečjeg rada" (CLEAR Projekat) pod nazivom: "Izveštavanje medija o zloupotrebi dečjeg rada u Republici Srbiji". Za potrebe izrade Studije razvijen je kvantitativno-kvalitativni metodološki aparat u kojem je jedinica analize bila pojedinačna medijska objava. Kvantitativna dimenzija pokazala je stepen zastupljenosti selektovanih objava u medijima ukupno, prema vrstama, pojedinačno, autorima.

Analizirani uzorak, a na osnovu prikupljenih podataka Agencije "Kliping" čine 111 objava iz 27 štampanih medija, 108 objava sa 54 internet portala i 17 objava sa 9 televizija. Analiza je sprovedena pretraživanjem za period od 1. oktobra 2015. do 30. septembra 2016. godine. Selekcija objava urađena je na osnovu dostupnih tekstova i priloga u arhivi agencije "Kliping". U analiziranom periodu arhiva pomenute agencije je sadržala 703.438 tekstova iz štampanih medija, 223.408 sa internet portala i 146.996 televizijskih priloga. Osim toga, internet objave su dodatno pretraživane po unapred zadatim ključnim rečima. Radi pravljenja relevantnog uzorka pretraženo je 120 ključnih reči koje se odnose na pojavu dečjeg rada u Republici Srbiji.

Naziv medija	Vrsta	Broj objava	Naziv medija	Vrsta	Broj objava
Blic	Štampa	21	Dnevne.rs	WEB	1
Alo!	Štampa	12	Danas - Beograd	Štampa	1
Blic.rs	WEB	11	Politika.rs	WEB	1
Dnevnik	Štampa	10	Ziginfo.rs	WEB	1
Novosti.rs	WEB	7	Dnevno.rs	WEB	1
Večernje novosti	Štampa	7	Vršačke vesti	Štampa	1
Rts.rs	WEB	7	Blic - Beograd	Štampa	1
Kurir	Štampa	7	Ssp.org.rs	WEB	1
Politika	Štampa	6	Vestinet.rs	WEB	1
Danas	Štampa	6	Boro30.net	WEB	1
Rtv.rs	WEB	5	Informer.rs	WEB	1
Informer	Štampa	5	mojradio.net	WEB	1
Telegraf.rs	WEB	5	ecofeminizam.com	WEB	1
Večernje novosti - Beograd	Štampa	5	Beograd.rs	WEB	1
TV KCN	TV	4	TV B92	TV	1
Rs.niinfo.com	WEB	4	Srbina.info	WEB	1
Vesti - Frankfurt	Štampa	4	TV Prva	TV	1
Narodne novine	Štampa	4	Liceulice	Štampa	1
Kurir.rs	WEB	4	Beta.rs	WEB	2
RTS 1	TV	4	TV Pink	Tv	3
Pravda.rs	WEB	3	24sata.rs	WEB	3
Srbijadanash.com	WEB	3	Vojvodina.gov.rs	WEB	2
Vreme	Štampa	3	B92.net	WEB	3
Srpski telegraf	Štampa	4	Tanjug.rs	WEB	3
Danas.rs	WEB	2	Alo.rs	WEB	2
Sportski žurnal	Štampa	2	Politika - Beograd	Štampa	2
Dnevnik.rs	WEB	2	021.rs	WEB	1
Mondo.rs	WEB	2	Vreme.com	WEB	2
Večernje novosti - Vojvodina	Štampa	2	Espresso.rs	WEB	2
Glaszadarnesrbije.rs	WEB	1	Akter.co.rs	WEB	1
Detinjarije.com	WEB	1	Nove Kikindske novine	WEB	1
Nedeljne novine - Bačka palanka	Štampa	1	TV Studio B	TV	1
Macvainfo.rs	WEB	1	Bktnews.com	WEB	1
Palankadanash.com	WEB	1	Novaekonomija.rs	WEB	1
Pančevac	Štampa	1	modricainfo.com	WEB	1
TV N1	TV	1	Niske vesti.rs	WEB	1
Happytv.rs	WEB	1	Okradio.rs	WEB	1
Juznevesti.com	WEB	1	SOS kanal	TV	1
Story.rs	WEB	1	radiokosava.rs	WEB	1
Jugmedia.rs	WEB	1	Novi Magazin	Štampa	1
Mojnovisad.com	WEB	1	StudioB.rs	WEB	1
Lepotaizdravlje.rs	WEB	1	Srbijadanash.net	WEB	1
Ozonpress.net	WEB	1	24 sata	Štampa	1
Happy TV	TV	1	Blic - Magazin	Štampa	1
Sloboda - Pirot	Štampa	1	rominfomedia.rs	WEB	1

Tabela 1 - Naziv medija i broj objava koji su obuhvaćeni analizom

Zbirno u selektovanom uzorku zabeleženo je 236 objava o zloupotrebi dečjeg rada što u odnosu na ukupan broj arhiviranih tekstova Agencije "Kliping" - njih 1.073.842, što čini 0.02 %. Tekstovi iz štampe klasifikovani su prema periodici izlaženja (dnevna, nedeljna, dvonedeljna, mesečna, periodična), broju naslovnih strana o zloupotrebi dečjeg rada, površini koju zauzimaju. Sve objave o zloupotrebi dečjeg rada kvantifikovane su i na osnovu broja fotografija, njene sadrzine i povezanosti sa tekstrom.

Kvalitativna dimenzija operacionalizovana je u pet kategorija na osnovu kojih je analizirana svaka pojedinačna objava:

1. publicitet (primarni, sekundarni);

2. povod za izveštavanje (aktuelni povod, medijska inicijativa);
 3. vrsta naslova (informativan, senzacionalistički);
 4. izvor informacija (Centar za socijalni rad, policija, druge institucije/organizacije/pojedinci, izvor nije naveden).
5. Tematski fokus kao širi kontekst analize izveštavanja u kvlitativnom smislu obuhvatio je sledeće kategorije:

- a) Pol deteta (muški, ženski, bez pola);
- b) Porodični status - vidljiv i porodični status nije vidljiv (vidljiv - dete živi u biološkoj porodici, dete živi u hraniteljskoj porodici, dete u instituciji; dete koje živi na ulici, dete izbeglica, azilant, migrant, dete iz procesa readmisije; dete bez rešenog roditeljskog statusa, bez roditelja; nešto drugo);
- c) Nacionalna pripadnost - vidljiva (Romi, Srbi, Ostali) - nacionalna pripadnost nije vidljiva;
- d) Uzrast;
- e) Oblici dečijeg rada.

Kada se posmatra kategorija "uzrasta" za potrebe studije razvrstana je na sledeći način:

- Deca predškolskog uzrasta – do 7 godina;
- Deca školskog uzrasta – od 7 do 14 godina;
- Deca školskog uzrasta – od 14 do 18 uzrasta;
- Opšte objave bez uzrasnog određenja deteta/dece u njima.

"Oblici dečijeg rada" kao najsloženija kategorija je kroz medijske objave praćena kao:

- Teški poljoprivredni radovi (odnosi se na teške radove u polju i/ili radove oko stoke, pod teškim uslovima - visoke ili niske temperature, sa dugim radnim vremenom odnosno noćnim radom);
- Dečja prošnja – pasivno traženje novca;
- Dečje prosjačenje kao oblik dečijeg rada (deca koja zarađuju za porodice, deca uključena u život i/ili rad na ulici);
- Seksualna eksploracija – korišćenje, nabavljanje ili nuđenje deteta radi prostitucije, proizvodnje pornografije ili za pornografske predstave;
- Prinudno vršenje krivičnih dela - uključenost u organizovane (kriminalne) forme (npr. organizovane krađe ili vršenja drugih krivičnih dela, preprodaja narkotika odnosno ukradenih stvari);
- Zloupotreba i eksploracija dece u sportu;
- Skupljanje sekundarnih sirovina;
- Ostali oblici dečijeg rada (uključuju decu koja rade opasne poslove, fizičke poslove na građevini, u gradskoj čistoći, ali i prodaju na pijacama i tezgama);
- Dualno obrazovanje;

- Opšti tekst (medijske objave o zloupotrebi dečjeg rada kao fenomena/pojave, prikaz istraživanja i normativnog uređenja).

Prema vrstama medija, najviše medijskih tekstova prema definisanim kategorijama zabeleženo je u štampi (111), tri manje je zabeleženo na internet portalima, dok je na televiziji emitovano 17 priloga (Tabela 2).

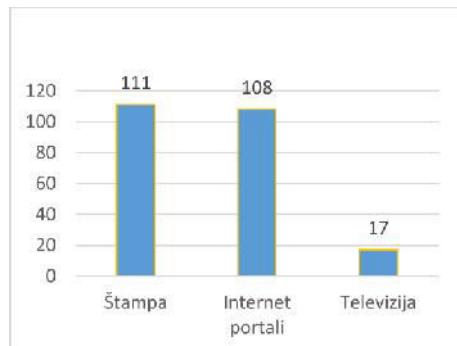

Tabela 2 – Broj tekstova prema vrsti medija

Najveći broj tekstova objavljen je u dnevnom listu Blic. Po periodici izlaženja preovlađuju tekstovi objavljeni u dnevnim izdanjima (96), slede nedeljnici (13), dvonedeljnici (1) i mesečnici (1) (Tabela 3).

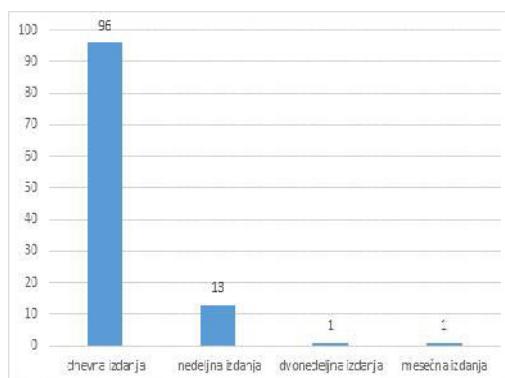

Tabela 3 – Broj tekstova prema periodici izlaženja

Internet portal dnevnog lista Blic objavio je najveći broj tekstova (11), a na televiziji Kopernikus i javnom servisu beleži se po četiri emitovana priloga. Od televizija sa nacionalnom frekvencijom najveći broj priloga beleži se na RTS 1 (4), slede TV Pink (3), B 92 (1), Happy (1) i Prva (1) (Tabela 4).

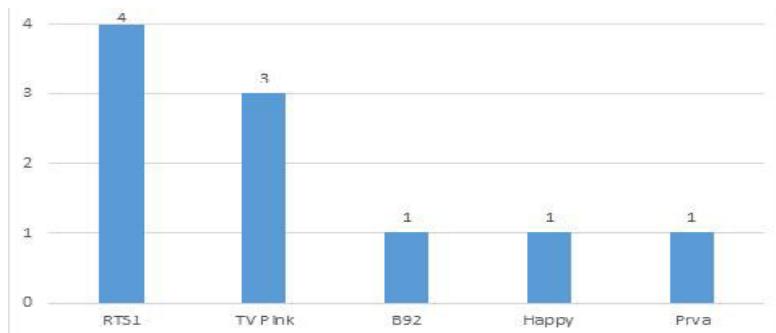

Tabela 4 – Broj priloga na TV stanicama

Od 111 analiziranih tekstova o zloupotrebi dečjeg rada u štampanim medijima, 18 je objavljeno na naslovnim stranama (Tabela 5).

Tabela 5 – Mesto objavljinjanja teksta

Trećina od ukupnog broja objava nema identifikovane autore (87), slede objave novinske agencije Tanjug (17). Tek na trećem mestu su tekstovi imenovanih autora među kojima prednjači novina Blic i njihova autorka sa tekstrom "SILOVANJE, BATINE, PROSTITUCIJA - Najstravičnije sudbine dece u Srbiji" (Blic.rs, 31. jul 2016) koji je prenet od strane šest medija.

Uporedna analiza broja medijskih objava prema pojedinačnim medijima pokazuje da se u top 10 nalazi sedam dnevnih listova ili njihovih portala. Izuzetak je sajt javnog servisa sa sedam objavljenih tekstova o zloupotrebi dečjeg rada.

Top 10 autora prema broju objava		Top 10 medija prema broju objava	
Autor	Broj objava	Medij	Broj objava
Neimenovan autor	87	Blic	21
Tanjug	17	Alo!	12
Ana Đokić	7	Blic.rs	11
J.D.	4	Dnevnik	10
K. Malešević	4	Novosti.rs	7
A.Ž.A.	3	Večernje novosti	7
FoNet	3	Rts.rs	7
V. Petrović	3	Kurir	7
Kurir	3	Politika	6
Beta	3	Danas	6

O dečjem radu u analiziranom periodu su u više od 65% medijskih objava prikazani događaji koji su u tom trenutku bili aktuelni, kao što su hapšenja osoba koje su na neki način zloupotrebile maloletnu decu, izveštaji nezavisnih kontrolnih tela, ministarstava, nevladinih i međunarodnih organizacija, obeležavanje Svetskog dana deteta, Svetski dan borbe protiv dečjeg rada (Tabela 6).

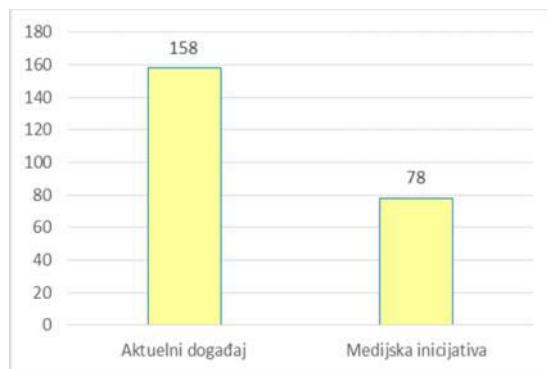

Tabela 6 – Povod za izveštavanje

Najveći broj naslova je informativan 149 (63%), dok je 70 (30%) senzacionalistički ili uvredljiv 17 (7%).

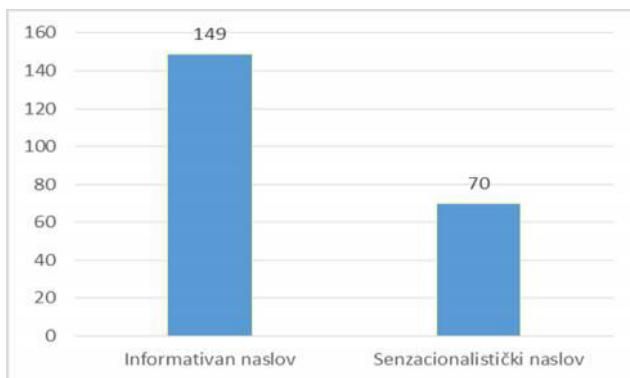

Tabela 7 – Vrsta naslova

Medijske objave o zloupotrebi dečjeg rada ne sadrže raznovrsnost izvora informacija, tako 48 medijskih objava (18%) potiče od policije, Centar za socijalni rad se pojavljuje u 11 objava kao izvor informacija o zloupotrebi dečjeg rada (5%), dok 50 % informacija potiče od drugih institucija, organizacija i pojedinaca. Značajan broj informacija 63 (27%) dolazi iz drugih neimenovanih izvora.

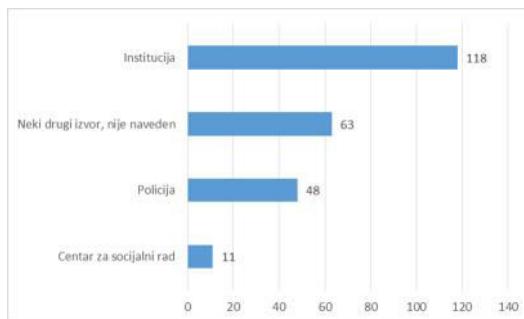

Tabela 8 – Izvor informacija

OBLICI ZLOUPOTREBE DEČJEG RADA I MEDIJSKA POJAVLJIVANJA ANALIZIRANIH KATEGORIJA

Analiza je pokazala da su deca čiji se rad zloupotrebljava najčešće u medijima prikazana bez pola, odnosno u 50% objava. Na drugom mestu su deca muškog pola (27%), dok se u 23% objava devojčice pominju u kontekstu iskorišćavanja dečjeg rada. Mediji umesto navođenja pola deteta uglavnom koriste izraze: "maloletnici", "mališani" ili navode njihove inicijale što onemogućava njihovu polnu identifikaciju.

Vidljivost porodičnog statusa pokazuje da mediji u 69% objava nisu jasno istakli porodični status deteta čiji se rad zloupotrebljava. U 31% objava porodični status deteta je vidljiv. Najveći broj objava u kojima je vidljiv porodični status prikazuje da dete živi u biološkoj porodici (50% objava), slede deca koja žive na ulici (19%), u instituciji (10%), neki drugi (8%), deca izbeglice, azilanti, migranti, deca iz procesa readmisije (6%), bez roditelja (5%) i u hraniteljskoj porodici (2%).

Mediji kada izveštavaju o zloupotrebi dečjeg rada u 87% ne ističu koje je nacionalnosti dete. U 13% objava je istaknuto o kojoj nacionalnosti je reč. Od ukupnog broja objava u kojima se ističe nacionalna pripadnost deteta u 35 objava, odnosno u 85% je istaknuto da je u pitanju romska nacionalnost.

Komparacija uzrasta maloletnih lica čiji je rad u nekom obliku zloupotrebljen pokazuje da je u 63% objava reč o licima čiji je uzrast nepoznat. Na drugom mestu nalaze se školska deca od 14 do 18 godina (23%), od 7 do 14 (10%) i predškolskog uzrasta do 7 godina (4%).

ZASTUPLJENOSTI POJAVE ZLOUPOTREBE DEČJEG RADA U MEDIJIMA

Iz iznetih statističkih podataka možemo izvesti zaključak da se navedenom temom prvenstveno bave štampani mediji dok elektronski mediji pogotovo televizije sa nacionalnom frekvencijom RTS, TV Pink, B 92, TV Happy, TV Prva imaju znatno manje sadržaja koji se bave zlouprebom dečjeg rada. Pomenuto nameće zaključak da navedena tema nije dovoljno prepoznata od strane uredništva ovih medija ili postoji nerazumevanje o suštini same pojave i njenog značaja. Kada se ovi podaci uporede sa činjenicom da je kod pomenutih televizija sekundarni publicitet (82%) nešto što rukovodi aktivnosti/delatnosti

ovih kuća te da se oni bave navedenim temama samo kada ih neko drugi inicira to nam takođe potvrđuje napred izvedeni zaključak. Nešto što predstavlja istraživačko novinarstvo o ovoj pojavi nije predmet interesovanja ovih kuća. Međutim, uočene su i određene medijske objave, odnosno novinari koji pored incidentnog izveštavanja nastoje da ukažu na opasnost ovakvih vidova zloupotrebe dece i neophodnost da se u sličnim slučajevima javnost ohrabri i mobilije za prijavljivanje. Takođe ukazuju i na neophodnost uredenog sistemskog odgovora nadležnih institucija u cilju prevencije i suzbijanja zloupotrebe dečjeg rada.

Od 111 analiziranih tekstova o zloupotrebi dečjeg rada u štampanim medijima, 18 je objavljeno na naslovnim stranama. Najveći broj tekstova na naslovnim stranama je u dnevnom listu Blic (5), sledi Alo! (3) Večernje novosti (2) i po jedan u Informeru, Sportskom žurnalu, Narodnim novinama, Danasu, 24 sata, Večernjim novostima - Beograd, Kuriru i Dnevniku (Tabela 9).

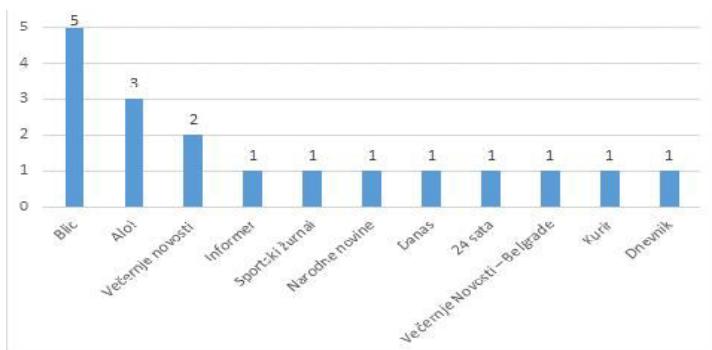

Tabela 9

Naslovne strane dnevnih listova Blic i Alo! karakterišu senzacionalistički naslovi: "Vladika me terao da mu podvodim dečake" (18. novembar 2015), "Ne daju nam u WC i bodu nas špenadlama" (Blic, 21. mart 2016), "Vladika orgijao dok su Pavla sahranjivali" (Alo!, 19. novembar 2015), "Prostitutka širila sidu među decom" (Alo!, 18. jul 2016), "Šta nam se dešava? Trener obljudbio učenicu" (Alo!, 15. jul 2016) i velike fotografije. Većina objavljenih tekstova nisu proizvod analize date pojave, vezani su za trenutne, aktuelne događaje visoke pozornosti poput hapšenja određenih osoba koje su na neki od načina zloupotrebile i eksplorativale maloletna lica i deo su crne hronike. Izazivanje senzacionalizma je prevashodni rukovodni motiv, a stavljanje iskorišćavanja maloletnog lica u kontekst zloupotrebe dečjeg rada najčešće nije prioritetan.

NAČIN NA KOJI SE POJAVA ZLOUPOTREBE DEČJEG RADA PRIKAZUJE U MEDIJIMA

Predmet kvalitativne analize za potrebe Studije: "Izveštavanje medija o zloupotrebi dečjeg rada u Republici Srbiji" bio je zašto mediji na prikazani način, odnosno u kojoj meri izveštavaju o zloupotrebi dečjeg rada, da li uopšte prepoznaju šta je zloupotreba dečjeg rada. Kao neminovna ovde se nameću i pitanja povoda za izveštavanje, da li su navedena pitanja deo uređivačke politike, odnosno da li pokazuju lični senzibilitet novinara da piše o

određenoj temi. Sve navedeno je nemoguće posmatrati bez uzimanja u obzir konteksta i veze analiziranih tekstova i publiciteta.

Imajući u vidu da je stvaranje publiciteta jedna od specijalizovanih aktivnosti u okviru tržišnih i korporativnih odnosa s javnošću, sam publicitet je rezultat aktivnosti izgradnje odnosa s medijima. Sa druge strane publicitet predstavlja prostor ili vreme koje mediji posvećuju određenom događaju, osobi, organizaciji, društvenoj pojavi ili temi u delu koji nije plaćeni oglasni prostor. Većina autora prihvata osnovnu klasifikaciju publiciteta na primarni i sekundarni. Primarni publicitet nastaje medijskim izveštavanjem o određenom subjektu. On ne nastaje na osnovu inicijative osobe ili organizacije koja je njegov predmet. Sekundarni publicitet nastaje kao posledica planskih i organizovanih aktivnosti i iniciranja medijskog izveštavanja o nekom događaju. Do kreiranja ovog oblika medijskih sadržaja dolazi na osnovu inicijative koja nije potekla od novinara već od pojedinaca ili organizacija u čijem se interesu izveštava.

Uporedna analiza publiciteta objava o zloupotrebi dečjeg rada pokazala je da 121 selektovani tekst sekundarnog konteksta, a 115 primarnog. Sekundarni publicitet najprisutniji je u televizijskim emisijama (82% od ukupnog broja priloga), sledi štampa (49% od ukupnog broja tekstova) i internet portalni (48%). U štampi i na portalima zabeleženo je po 56 tekstova primarnog publiciteta, a na televiziji tri priloga (18%). Ukupna površina svih analiziranih tekstova u štampi je 41,072 cm², od čega je skoro polovina 18,701 cm² primarnog publiciteta odnosi se direktno na neki oblik dečjeg rada. Dužina trajanja priloga u kojima se pominje dečji rad je 72 minuta, a šest se direktno odnosi na dečji rad.

O temi dečjeg rada, pre svega, kao iniciranju medijskog izveštavanja o nekom događaju (sekundarni publicitet) u analiziranom periodu beležimo na sledećim televizijama: TV KCN, RTS1, TV PINK, TV Studio B, TV N1, SOS, TV B92 TV Prva. Radi se prevashodno o televizijama sa nacionalnom frekvencijom, dok druge nisu posebno zainteresovane za bavljenje u delu analizirane problematike. U štampanim medijima (Blic, Alo, Dnevnik, Večernje novosti, Kurir, Politika, Danas, Informer, Srpski telegraf, ...) i portalima ova tema je mnogo više zastupljena kao pisnje o određenom subjektu - povezana sa događajem koji je trenutno aktuelan (gotovo u 50% analiziranih tekstova) i veoma često vezana za senzacionalistički način predstavljanja u smislu podizanja tiraža.

Povod za izveštavanje o dečjem radu u analiziranom periodu su više od 65% slučajeva događaji koji su u tom trenutku aktuelni, kao što su hapšenja osoba koje su na neki način zloupotrebile maloletnu decu, izveštaji nezavisnih kontrolnih tela, ministarstava, nevladinih i međunarodnih organizacija, obeležavanje Svetskog dana deteta, borbe protiv dečjeg rada. Mediji značajno manje sami iniciraju teme koje se odnose na neki vid zloupotrebe dečjeg rada (78). Najveći broj njih su tekstovi sa internet portala (39), štampa (33) i televizija (6). Razlog prisustva većeg broja medijski iniciranih tekstova na portalima je prenošenje članaka iz štampe u internet izdanja, koje preuzimaju drugi mediji. Najveći broj naslova je informativan (68%), dok je 70 (32%) senzacionalistički ili uvredljiv poput: "Htela sam bolesniku da smrskam lobanju" (Kurir, 13. avgust 2016), "Pipkao je i pretio slikama" (Blic, 18. jul 2016), "Sina terala da siluje sestruru" (Vesti – Frankfurt, 3. jun 2016), "Devojčica i harfa velika su prevara!", (Večernje novosti, 22. januar 2016), "Sačuvaj me bože Kačavende!", (Blic, 20. novembar 2015), "Vladika orgijao dok su Pavla sahranjivali", (Alo!, 19. novembar 2015), "Vladika me terao da mu podvodim dečaka" (Blic, 18. novembar 2015), "Vladika želeo samo dečake" (Večernje novosti, 18. novembar 2015). Neprimerenog sadržaja najviše je u vestima iz "crne hronike". U toku analiziranog perioda najveća odstupanja imali su dnevni listovi Blic, Informer, Alo! i to u izveštavanju o episkopu

Kačavendi, prostitutki Vesni M. (24) iz Malog Mokrog Luga koja je oralno zadovoljavala dečake stare 12 do 14 godina, a za "protivuslugu" terala ih da prosjače. S druge strane postoje situacije u kojima se opisuju životi "dece heroja" – deca koja se usled različitih okolnosti nađu u takvoj životnoj situaciji da preuzmu ulogu hranioca porodice. Ta deca i pored svog školovanja obavljaju poslove koji po svojoj vrsti i karakteristikama potpuno neprimereni njihovom uzrastu. Osim toga ugrožavaju njihovo obrazovanje, zdravlje i slobodno vreme. Ta vrsta njihovog životnog angažmana se prikazuje afirmativno, ali se uopšte ne sagledava činjenica da se u osnovi radi o zloupotrebi njihovog rada odnosno ugrožavanja dobrobiti i njihovih najboljih interesa. Osnovno pitanje odgovornosti za izbavljanje deteta iz date situacije najčešće ostaje nepostavljeno.

Da bi se privukli čitaoci navedeni tekstovi su često praćeni i fotografijama, kako same osobe, tako i onih za koje postoji sumnja da su zloupotrebili, odnosno eksplorativali dečji rad. 49 % tekstova sadržalo je fotografije na kojima su prikazana deca. Njihova sadržina prikazuje decu i neki vid zloupotrebe rada kojem su izloženi, nasilje, incidente, svakodnevne aktivnosti, antisocijalno ponašanje. U tekstovima koji ne sadrže fotografije ili na njima nisu deca, najčešće su prikazani političari, mesto na kom je dete seksualno eksplorisano ili obavljalo neku delatnost, školski objekti, lica koja su na neki način zloupotrebila dečji rad. Podatak da je skoro polovina svih objavljenih tekstova praćena fotografijom deteta (bilo konkretnog ili najčešće ne) je zabrinjavajuća i jasno ukazuje na korišćenje lika deteta kao sredstva privlačenja pažnje javnosti. Daljom analizom ovog podatka bismo mogli zaključiti da su sama deca i situacija iskorističavanja u kojoj se nalaze sredstvo izazivanja pažnje tj. ponovno su zloupotrebljena u sada drugu svrhu – izazivanje medijske pažnje i senzacionalizam. Medijske objave o zloupotrebi dečjeg rada ne sadrže raznovrsnost izvora informacija, tako 48 medijskih objava (18%) potiče od policije, Centar za socijalni rad se pojavljuje u 11 objava kao izvor informacija o zloupotrebi dečjeg rada (5%), dok 50 % informacija potiče od drugih institucija, organizacija i pojedinaca. Značajan broj informacija 63 (27%) dolazi iz drugih neimenovanih izvora.

ZAKLJUČAK

Pojava zloupotrebe dečjeg rada u Srbiji se ne prepoznaće u dovoljnoj meri od strane medija, a o njoj se u najvećoj meri izveštava da bi se privukla pažnja čitaoca i podigao tiraž i to prevashodno u situacijama kada se prepoznaju najgori oblici dečjeg rada. Tako npr. mediji o zloupotrebi dece, kao žrtava najgorih oblika dečjeg rada, izveštavaju kao o deci koju su neki odrasli "iskoristili", "zloupotrebili", "zaradili pare na njima", a mi to posmatramo i beležimo čisto radi senzacije i prepričavanja dogadaja. Navedeno potvrđuje i istraživanja Centra za prava deteta iz 2006: *Dečji rad u Srbiji*, kao i istraživanje realizovano 2007 godine i publikovano u monografiji pod nazivom: *Deca govore* (Žegarac, 2007. 5-47).

Na osnovu prikazanih rezultata istraživanja možemo zaključiti da mediji ne vode u dovoljnoj meri računa ni o zaštiti najboljeg interesa, privatnosti, ličnog ugleda i dostojanstva svakog pojedinačnog deteta koje je žrtva zloupotrebe dečjeg rada. Sa sigurnošću možemo zaključiti da bi značajan uticaj na formiranje javnog mnjenja imalo kada bi mediji bili aktivniji u prevazilaženju populističkog izveštavanja i imali značajniju edukativnu funkciju u procesu prepoznavanja i upoznavanja javnosti sa pojmom zloupotrebe dečjeg rada. Mediji bi trebalo da svojim načinom izveštavanja ukazuju i doprinose pokretanju pitanja sistemske prevencije i unapređenja zaštite. Imajući u vidu da

su značaj, uloga i snaga medija od izuzetnog značaja za kreiranje javnog mnjenja, te da to dodatno utiče i na donošenje odluka od strane nadležnih organa i države.

Takođe, iz prikazanih rezultata istraživanja možemo zaključiti da u posmatranoj oblasti mediji u Srbiji nedovoljno poznaju ili iz drugih razloga (sensacionalizam, tiraž, odsustvo kritičkog mišljenja) krše zakonsku regulativu i samoregulativu koja tretira pitanje zaštite prava i dostojanstva dece, a time i (u još većoj meri) problematiku zloupotrebe dečjeg rada. Edukacija predstavnika medija stoga se nameće kao jedan od ključnih zadataka kako zbog veće senzibilizacije javnosti, tako i zbog aktivnije uloge države, institucija, stručne javnosti, nevladinih organizacija i pojedinaca u poboljšanju stanja u ovoj oblasti.

Dužnost je medija da javnost potpuno, blagovremeno i istinito informiše. Međutim interes deteta da bude zaštićeno uključivši i njegovo pravo na privatnost je iznad svih drugih interesa i primarniji je od interesa javnosti da prima informaciju koja uključuje i podatke koji otkrivaju identitet deteta i njegove porodice odnosno koje povređuju njegovo dostojanstvo i psihički integritet. Ovo naročito iz razloga što pojedini dokumenti koji regulišu ovu oblast nisu međusobno u potpunosti usklađeni, što dodatno otežava njihovu primenu u praksi (npr. Kodeks novinara Srbije definiše profesionalne i etičke standarde rada novinara. U skladu sa kodeksom mediji su dužni da interes javnosti za potpunim, blagovremenim i istinitim informisanjem stave iznad svih drugih interesa. Međutim, Zakon o javnom informisanju i medijima određuje da je interes maloletnog lica da mu privatnost bude zaštićena pretežniji od interesa javnosti da ima informaciju.)

Imajući navedeno u vidu u kreiranje budućih strateških dokumenata relevantnih kako za ostvarivanje prava deteta i zaštitu od nasilja, tako i dokumenata kojima se definije politika države u odnosu na medije, kao i u samoregulativnim aktima samih medija neophodno je inkorporirati pitanja od značaja za zaštitu dece od zloupotreba i obaveze medija da izveštavaju vodeći računa o najboljim interesima deteta (Stevanović, 2014, str. 135-140). Navedena pitanja treba da budu prepoznata u i novom Nacionalnom planu akcije za decu, Strategiji za prevenciju i zaštitu dece od nasilja, Strategiji razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji, Kodeksu novinara Srbije i sl.

LITERATURA I ODABRANI DOKUMENTI

1. Korać, N., Vranješević, J. (2001). *Nevidljivo dete – Slika deteta u medijima*. Beograd: Jugoslovenski centar za prava deteta.
2. Kodeks novinarske etike, *Udruženje novinara Srbije i Nezavisno udruženje novinara Srbije*
3. *Krivični zakonik*, "Službeni glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 -ispr., 107/2005 ispr.72/2009 111/2009 121/2012 104/2013 108/2014 i 94/2016
4. Porodični zakon, "Službeni glasnik RS", br 18/2005, 72/2011 -i dr. zakon, 6/2015
5. Pravilnik o zaštiti prava maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga, "Službeni glasnik RS", br. 25/15
6. *Smernice za primenu Kodeksa novinara Srbije u onlajn okruženju*, Savet za štampu, 2016. godine
7. Stevanović, I. (2014). *Deca koja čekaju*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
8. Zakon o javnom informisanju i medijima, "Službeni glasnik RS", br. 83/2014 i 58/2015
9. Zakon o radu, Službeni glasnik RS" br 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 - odluka US.
10. Zakonik o krivičnom postupku, "Službeni glasnik" RS, br. 71/2011...55/2014

11. Zakon o parničnom postupku, "Službeni glasnik" RS, br. 72/2011... 55/2014
12. Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta, Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, br 15/90 i "Sl.list SRJ-Međunarodni ugovori" br. 4/96 i 2/97
13. Vorkapić, S. (2002). *O dečjem radu*. Beograd: Centar za prava deteta.
14. Vujović, R., Dejanović, V., Jovanović, V., Pejaković, Lj., Petrović, N. (2006). *Dečji rad u Srbiji*. Belgrade: Centar za prava deteta.
15. Žegarac, N. (2007). *Deca govore: rizik od trgovine ljudima i rezilijentnost dece u Jugoističnoj Evropi: izveštaj za Srbiju*, Beograd: Save the Children UK, Program za Srbiju

Ivana Stevanović, PhD
 Senior Research Fellow at the Institute of
 Criminological and Sociological Research

THE WORST FORMS OF CHILD LABOUR IN SERBIA AND MEDIA REPORTING

In this paper the author analyses how and to what extent the media in Serbia are reporting on child labour abuse, primarily about its worse forms. This is important because of the significant role of the media in forming public opinion about children and emergence of child labour abuse. The paper includes the analysis of the normative framework in the Republic of Serbia which is relevant for protection of children from child labour abuse and the manner in which the media report on this. The focus of the paper is presenting quantitative and qualitative content analysis of media reports about child labour abuse, i.e. the worst forms of child labour.

KEYWORDS: the worst forms of child labour / identifying phenomena / reporting / media